

rij relevantan barem koliko i kriterij fonemskog sastava nastavačnoga morfema.

Sintaktički kriterij nije opisan kao mogući kriterij pri razvrstavanju, ali je moguć. Iako to nije neposredno rečeno, sintaktički je kriterij sadržan u leksičko-semantičkom razvrstavanju sinsemantičnih vrsta riječi; one su zapravo opisane prema svojim funkcijama u rečenici. Riječice su opisane kao mogući modifikatori rečeničnog ustrojstva, veznici i prijedlozi kao riječi koje znače vezu među riječima; prijedlozi su vezani uz određene vrste riječi i njihove padežne oblike, a veznici uz riječi bez obzira na vrstu i oblik!

Ovih nekoliko usputnih napomena ne treba shvatiti kao kritičke primjedbe, one su samo prilog autorovoj misli: "...da je i za riječi... nemoguće naći jedan klasiifikacijski kriterij koji bi savršeno funkcionirao i omogućavao razvrstavanje riječi u strogo razrganičene skupove bez izuzetaka..." (str. 477)

7. Ovaj rad nije niti približno pokazao i prikazao sve ono novo što nam donosi **Morfologija**. Za to bi trebalo napisati niz opširijih studija, jer je narav **Morfologije** takva: ona ostavlja mjesta za osobna promišljanja o jeziku, a češće ima lik znanstvene rasprave negoli jednoznačne jezikoznanstvene ideje.

Autori se ne ustručavaju navoditi i misli suprotne svojim, ali uvijek dajući i svoje mišljenje. Time je više no u jednoj gramatici pokazano da nam o jeziku valja misliti i to ne misliti kao o nizu zadanih vrijednosti koje već unaprijed postoje.

Ovaj rad nije prikazao niti ono što nam je već bilo poznato, ono što smo u ranijim gramatikama mogli pročitati. Ali i to je ovdje ponešto drukčije ispisano: opširnije, gramatički je opis iscrpniji negoli u kakvoj drugoj gramatici.

Ova **Morfologija** ima i lošijih strana: gdjegdje je neprecizna u interpretaciji jezične zbilje, o nekim se relevantnim morfološkim kategorijama u nekih vrsta riječi ne govori na odgovarajući način; puna se pozornost obraća kontekstualnoj odredbi nekih oblika riječi pa i samih vrsta

riječi, ali se pri tome sintaktički kriterij i ne spominje...

Ali kako cilj ovome prikazu nije kritički nego samo informativni, to i gornje primjedbe treba shvatiti u kontekstu mišljenja autora predgovora ove gramatike: "...pojedina pitanja često su znanstveni problemi o kojima na današnjem stupnju spoznaje i najpozvaniji stručnjaci mogu suditi različito..." (str. 12)

Ova **Morfologija** svakako znači korak naprijed u odnosu na tradiciju i pomak u razvitku jezikoznanstvene misli u nas.

Iva Lukežić

"RJEČNIK" LABINSKOG GOVORA

Marijan Milevoj; Gonan po nase, rječnik labinskog govora, Pula 1992.

Početakom je ljeta u samostalnoj autorovoj nakladi i potporom brojnih sponzora izišla iz tiska knjiga s naslovom GONAN PO NASE, **rječnik labinskog govora** Marijana Milevoja, dugogodišnjeg novinara u "Glasu Istre".

Sadržaj i struktura te knjige od 375 stranica ne mogu se jednoznačno podvesti pod leksikografiju, što se može zaključiti već iz pregleda dijelova knjige i njihovog opsega: **Uvod** (5-8), **Besedi** (9-272), **Šćorice** (275-308), **Kanconi ot srca** (311-342), **Štote besedi** (345-351), **Sommario** (353-355), **Zusammenfassung** (356-358), **Summary** (359-361), popis **Glavni sponzori** (363-367), **Literatura** (369-370), **Suradnici** (371). Iako, doista, glavni dio knjige zauzimize rječnik (Besedi), u njoj su još šale i anegdote (Šćorice), poslovice, uzrečice i fraze (Štote besedi), izbor pjesama ispjevanih labinskom čakavicom/cakavicom (Kanconi ot srca), a usto je knjiga opremljena i uvodnim autorovim tekstom, te indeksima i sažecima uobičajenim u opremi znanstvenih djela.

Knjiga, dakle, ima nekoliko slojeva koji se mogu zasebno promatrati.

1) Kako se daje zaključiti iz programatski intonirana prvog dijela **Uvoda**, knjiga Marijana Milevoja izrasla je iz stanja duha obilježena osviještenim odnosom prema baštini, konkretno prema materinskom jeziku otjelovljenom u lokalnoj labinskoj čakavici (/čakavici) kao temeljnoj okosnici identiteta ovdašnjeg čovjeka, njegova kulturnopovijesnog trajanja i opstojanja. Jezik je po tom shvaćanju ne samo kulturološki nego, štoviše, ontološki znak. Čitav je **Uvod**, a posebice njegov prvi dio, prožet emocionalnim ali i racionalnim pretpostavkama, upravo emocijama uma, za djelovanja iz kojih proizlaze ovakve knjige: autor ispovijeda svoj osobni odnos prema materinskoj riječi koju drži simbolom podneblja, duha i vremena, svjedokom tradicije, običaja i vjere, te prožimanja između jezik'a, kultura i civilizacija na ovom dijelu Istre. Rječnik je po takvom shvaćanju muzej kolektivnog pamćenja pohranjenog u riječi "bez kojih ne bismo bili ono što jesmo". Iz takve svijesti i takva odnosa proistječe grčevita i strasna želja da se riječi spase i otrgnu zaboravu.

Isto takvo stanje duha i svijesti, isti takav eros u odnosu prema riječima i materinskom jeziku u cjelini dijeli i drugi autor knjige, likovni interpretator Rječnika, akademski kipar i slikar Josip Diminić, također Labinjčan. Na omotnici se knjige može pročitati izvadak iz recenzije Gorke Cvajner Ostojić, kao prilog tezi o istomišljeništvu obojice autora: "Ambijentalni habitus i osebudna poetika Diminićeve likovnosti počivaju na dubokom poznavanju sveukupne baštine Labinstine, njezine povijesti i tradicije, pučke predaje, etnograđe i dijalekta kao i na umjetničkom i pojmovnom bogaćenju novim značenjima. I rasni **eros** Diminićeve umjetnosti, i predani **ethos** i čedni **etos** začudno se dopunjuju u predanoj rekonstrukciji zavičajnog i univerzalnog".

Te komponente u neraskidljivoj cjelini, izrasloj na podlozi istoga odnosa prema riječima zavičajnoga jezika posebnost su ove knjige, i šifra su po ko-

joj se procjenjuje njezina jedinstvenost i kao bibliografskog izdanja u kojem tekstualna i likovna komponenta nisu u hijerarhijskom odnosu ilustracije jedne drugoj nego čine misaoni i tvorni spoj, upravo princip po kojem knjiga funkcionira kao jedan i jedinstven organizam.

2) Knjiga ima literarnih priloga, i to trovrskih:

a) kompendij od 174 poslovice, uzrečice i fraze prikupljene iz labinskog govora (*Štote besedi*), dakle minijaturnih oblika pučke usmene književnosti,

b) zbirka od 114 šala i anegdota koje je autor Marijan Milevoj stilski udesio prepričavši ih na pučki način prema pravilima te male forme pučke usmene književnosti, no s pečatom autorova duha i osjećaja za mjeru (*Šćorice*), i

c) mala, ali prema estetskim kriterijima besprijekorna probrana autorova antologija s izborom "najljepših pjesama" četrnaestero autora, ispjevanih labinskom čakavicom (/čakavicom).

3) U knjizi je sabrana znatna i značajna izvorna dijalektološka građa, koju je na terenu prikupio najvećim dijelom sam Marijan Milevoj, ali i njegovi suradnici koje navodi poimence, a u drugom dijelu **Uvoda** ima i metodoloških pripomena o prikupljanju, korpusu i koncepciji.

Ta se izvorna dijalektološka građa nalazi u dva sloja, oba utkana u *Rječnik (Besedi)*:

a) rječnik s 5.000 natuknica, riječi koje pripadaju leksičkom fundusu labinskoga govornog tipa, i

b) 5.000 rečenica kojima je objašnjeno 5.000 riječi.

Ako je korpus riječi vrijedna dijalektološka građa s podacima o fonologiji, tvorbi riječi i leksiku, rečenice u kojima su situirane pojedine riječi sadrže dragocjene informacije o ostalim jezičnim razinama: o morfologiji, sintaksi, pa i stilistici labinskoga govornog tipa. Naime, ilustrativne rečenice nisu udešene i stilizirane na knjišku ili prema književnim predlošcima, nego su uzete iz stvarnih govornih situacija, te se bez rezerve mogu

smatrati obrascima govora, onim što se u dijalektološkim materijalima zove "ogledi govora". U doista alarmantnom nedostatku zapisa ogleda labinskog govornog tipa ovaj rječnik i rečenice kojima se pojedine riječi ilustriraju dragocjen su prilog dijalektolozima i namirenje barem dijela duga iz velike dijalektološke pasive za istarsko područje.

Sam je autor imao na umu upotrebljivost svoje građe i lingvistima, nadajući se da će im koristiti, pa je s takvom namjerom uredio knjigu opremivši je stanovitim podacima, opisima i grafičkim znakovljem za sadržaje zanimljive i važne lingvistima.

Tako u *Uvodu* određuje granicu i teritorijalni opseg labinskog govornog tipa (upozoravajući na dijalektolozima poznatu činjenicu da se taj govorni tip ne poklapa s administrativnim granicama labinske općine), za koji je "karakterističan...više-manje sličan fundus riječi, njihov izgovor, cakavica te poluglasovi ili mukli glasovi". Unutar tog govornog tipa razlikuje 41 mjesto s cakavizmom i 13 mjesta s čakavizmom, napominjući da je strogu podjelu ipak teško obaviti zbog miješanja i preplitanja.

Autor pokušava biti koristan lingvistima i uvođenjem stanovita sistema grafičkog označavanja jezičnih jedinica koje on zove "poluglasovi" (za koje uvodi oznake ô i î), i "dugo o" (za koje uvodi znak ô), a pokušava im opisati i izgovor. Uvodi sistem za bilježenje stanovitih akcenatskih vrijednosti: "Naglasak i duljinu sloga obilježio sam masnim slovom". Upravo je zbog tog autorova nastojanja da bude na ruku i od pomoći lingvistima šteta da se s lingvistima nije pokušao konzultirati barem u fazi pripreme rukopisa za tisak, kad su se mogle uskladiti neke dijalektološke konvencije s namjerom i dobrom voljom autora. Ovako dijalektolozi ipak ostaju prikraćeni za neke njima veoma bitne informacije.

I. Ako unutar jednog govornog tipa postoje govori s tako značajnom jezičnom razlikom kakva je čakavizam i cakavizam, onda bi to trebalo biti vidljivo i u rječniku

tog govornog tipa. Primjerice, svaka bi riječ u kojoj se takva razlika očituje morala biti ili navedena u svim svojim inačicama (celo: čelo; nase: naše; žena: žena), ili je trebalo iznaći neki generalni sistem uključivanja takva polariziranja u čitavu rječniku.

II. Cakavizam se u znanosti definira kao gubljenje iz sustava fonema /č/, /ž/ i /š/. Poznata su dva tipa cakavizma: u prvome, klasičnom cakavskom tipu ta su tri fonema eliminirana i izjednačena s fonemima /c/, /z/ i /s/ (celo, nase, žena), a u drugome, dosta čestom cakavskom tipu samo je /č/ izjednačen s /c/ (celo), a /ž/ i /š/ i /z/, /s/ izjednačeni su u novim palataliziranim fonemima /ž/ i /š/, pa su tom drugom cakavskom tipu svojstveni primjeri: naše, žena, šalo, zet.

Treći tip cakavizma, koji bi imao primjere: celo, naše, žena, šalo, zet - nije poznat. Budući da je po načinu prezentiranja građe moguć zaključak da takav tip cakavizma postoji, samo je jedno moguće objašnjenje: labinski cakavizam nije dobro prezentiran. Ostajemo prikraćeni i za informaciju o tipu cakavizma na Labinštini (posredno, preko naslova Gonan po nase zaključujem da postoji klasični cakavizam u kojem je š izjednačeno sa s, ali takvih primjera više u tekstu nema: svako je š i ž na mjestu koje mu etimološki pripada). Je li riječ o drugom tipu cakavizma u kojem su specifični ž i š pisani tako zbog tiskarskih problema s dijakrizom? Ako je tako, zašto su s etimološkim glasovima s i z pisani primjeri kakvi su šalo i zet, kad to nije adekvatno izgovoru? Ako postoji čakavizam, onda za mjesta koja ga imaju vrijede primjeri: naše, žena, šalo, zet, ali ne i primjeri: ca, cuda, celo...

III. Kao što cakavizam i njegovi javni oblici u dijalektološkim raspravama imaju jednoznačan opis i konvenciju za bilježenje, tako je i s poluglasovima, zatvorenim i otvorenim vokalima, diftonzima i pozicijskim varijantama pojedinih glasova. Stoga trud Marijana Milevoja da opiše, grafijski predoči i terminološki označi nešto od toga neće dijalektologe

ostaviti bez dodatnih upita i dilema. Ako i odgonetnemo što se krije iza termina "poluglas" (u lingvistici postoji taj termin, ali za reducirane vokale, kraće od kratkih vokala), ostaje pitanje je li doista riječ o istom glasu **o** u primjerima *Āoh* (gdje je riječ o primarnom dugom **o**) i *jōje* (gdje je riječ o sekundarnom dugom **o**, poteklom od dugog **a**). Ili: ako u primjerima kakvi su ritko, vrlo s jedne, *židan*, *gvira* s druge, *pīt*, *zili* (=uzeli) s treće strane doista postoji **i**, dijalektologu je to važan podatak jer bi to bio sekundaran **i**, trojaka podrijetla (od *jata*, od primarnog dugog **e**, i od starog nazalnog **e**) uz postojeći primarni **i** kakav je u primjerima: *igla*, *igrat* i sl. pa bi dodatno pitanje bilo: jesu li svi ti **i** iste ili diferencirane artikulacije? Nadalje: kakav se zapravo glas krije iza opisa i znaka **ō** u primjerima: *vōjska*, *diškōrš*, *pōc*, *mlōda*? Kako ih podvesti pod istu kategoriju?

IV. I nastojanja da se obilježe akcenatske vrijednosti riječi rezultiraju polovičnim, nedostatnim informacijama za lingviste. Znakovi nad vokalima u dijalektološkim raspravama i tekstovima hrvatskog jezika odabrani su tako da daju informacije o tome na kojem je vokalu akcenatska silina (to je u ovoj knjizi dobro markirano), ali i o drugim akcenatskim značajkama koje postoje u hrvatskom jeziku: o duljini (kvantiteti) akcentiranih i neakcentiranih vokala, te o intonaciji (uzlaznoj ili silaznoj) naglašenih vokala. Zbog primjene "najjednostavnijeg rješenja, uobičajenog i u, primjerice, učenju

talijanskog jezika" izostale su informacije o kvantiteti i intonaciji, dakle akcenatskim svojstvima po kojima se hrvatski jezik razlikuje od drugih jezika, i slavenskih, a osobito neslavenskih.

Sam je rječnik po pristupu i po izboru iz leksičke građe diferencijalnog tipa. To znači da na njegovu popisu nisu sve riječi koje pripadaju labinskom govoru kao tipu, pa niti makar jednom od idioma koji su u njegovu sastavu, nego samo one riječi koje se svojim glasovnim sastavom razlikuju od riječi u drugim tipovima hrvatskog jezika. Takvih je riječi u ovom labinskom jezičnom tipu doista velik broj, pa toj činjenici - uz činjenicu da se pojavio snažno motiviran, radišan i uporan čovjek, Marijan Milevoj - valja zahvaliti da ovaj rječnik broji 5.000 leksema, što je brojka dostojna respekta za jedan diferencijalni rječnik, i veliki dobitak za hrvatsku leksikografiju.

Knjiga Marijana Milevoja GONAN PO NASE velik je događaj za Labin i Labinjane, za Istru i Istrane, a po tome i za Hrvatsku i hrvatski jezik. Tu činjenicu ne mogu umanjiti primjedbe jednog dijalektologa koje se odnose na stručna pitanja i dileme, i u krajnjoj se liniji svode na sugestije autoru za suradnju s lingvistima pri budućem uređenju drugih izdanja ove knjige, koja će bez dvojbe uslijediti. Tako bi uređena knjiga bila čistim prinosom i hrvatskoj dijalektologiji i materijal pripremljen dijalektolozima kojih kronično nedostaje.